

Nejednotná terminológia vzťahujúca sa na nútené povojnové migračné pohyby Nemcov z Československa

Inconsistent terminology relating to the forced post-war migration movements of Germans from Czechoslovakia

DOI: 10.31577/EtnoRozpra.2023.30.1.05

Dominika Lešková

Abstract

The aim of the paper is to open a discussion about the inconsistent terminology related to the displacement of the German population from the territory of today's Slovakia to German-speaking countries at the end of the Second World War. The author considers how the terms denoting this displacement are used in German and Czech-Slovak scholarly discourse. It is argued that they reflect different interpretations of this historical event caused by specifics of the political and social development of the countries involved. In this context, the author underlines the problematic nature of the terms "forced migration" and "refugees" and addresses the possibilities of employing terminology from the field of migration studies.

Keywords

post-war Europe, German minority, collective guilt, forced migration, terminological inconsistency

Kľúčové slová

povojnová Európa, nemecká menšina, kolektívna vina, nútená migrácia, terminologická nejednotnosť

Acknowledgment

Príspevok vznikol vďaka podpore grantovej schémy VEGA 1/0203/23 Morálne hodnotenia národných, etnických a náboženských skupín v situácii ohrozenia a štipendijného programu Ústavu pre národopis Nemcov východnej Európy [Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa].

Kontakt / Contact

Mgr. Dominika Lešková, Katedra etnológie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Gondova 2, 811 02 Bratislava, Slovenská republika,
e-mail: dominika.leskova@uniba.sk

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3232-1445>

Ako citovať / How to cite

Lešková, D. (2023). Nejednotná terminológia vzťahujúca sa na nútené povojnové migračné pohyby Nemcov z Československa. *Etnologické rozpravy*, 30(1), 66-80. <https://doi.org/10.31577/EtnoRozpra.2023.30.1.05>

Úvod

V odborných prácach zameraných na problematiku migrácií sa zvykne zdôrazňovať, že migrácia a mobilita ľudí je konštantnou súčasťou dejín ľudstva. Jednotlivci i celé skupiny osôb už odpradávna z rôznych dôvodov opúšťali svoje obvyklé sídla. V novodobých dejinách tento fenomén zintenzívnel a v posledných rokoch, ako súčasť hospodárskych a sociálnych premien, naďalej narastá (Bargerová, 2016: 17; Divinský, 2009: 12-13). Príčinám migračných pohybov a ich vplyvom na politickú, ekonomickú, sociálnu, kultúrnu a iné oblasti, je preto venovaná komplexná pozornosť zo strany mnohých vedných disciplín.

Migrácia je definovaná ako pohyb osôb mimo svojho obvyklého pobytu, či už ide o pohyb cez medzinárodnú hranicu alebo v rámci štátu (Sironi, Bauloz, Emmanuel, 2019: 137). Globálne odhady z roku 2020 naznačujú, že väčšina ľudí zostáva žiť v krajinách pôvodu (96,4 %), iba malé percento svetovej populácie (3,6 %) predstavuje medzinárodných migrantov¹, približne 281 miliónov osôb. Omnoho častejšie však ľudia migrujú v rámci krajiny pôvodu (McAuliffe, Triandafyllidou, 2021: 2-3).² Existuje mnoho rôznych faktorov a príčin, ktoré vedú milióny ľudí k opusteniu svojich domov: niektoré súvisia so štúdiom, ďalšie s hľadaním lepších pracovných príležitostí, zlúčením rodín, iné zase s porušovaním ľudských práv, konfliktmi alebo prírodnými katastrofami. V nadväznosti na tieto príčiny sa hovorí aj o rôznych typoch migrácie. Rozlišujú sa, napríklad, *medzinárodná* a *vnútorná migrácia*. Z hľadiska dĺžky pobytu mimo trvalého bydliska rozlišujeme *dlhodobú* a *krátkodobú migráciu*, a na základe (ne)oprávnenosti prekročenia hraníc alebo zotrývania na území krajiny s (ne)platnými cestovnými dokladmi a povoleniami na pobyt *legálnu* a *nelegálnu migráciu* (čoraz viac pomenovávanú ako *regulárnu/iregulárnu, zdokumentovanú/nezdokumentovanú*) (Bargerová, 2016: 21).

¹ Nárast odhadovaného počtu medzinárodných migrantov je však za posledných päť desaťročí evidentný. Žiada sa tiež dodať, že podiel medzinárodných migrantov sa v jednotlivých krajinách sveta výrazne líši; napríklad v Nemecku tvoria viac ako 18% a na Slovensku okolo 4% (pozri bližšie IOM, b. d.).

² Pre porovnanie, v roku 2009 sa počet vnútorných migrantov vo svete odhadoval na 740 miliónov, trikrát viac ako počet medzinárodných migrantov v tom čase (McAuliffe, Freier, Skeldon, Blower, 2021: 153).

Dôležité je rozlíšenie *dobrovoľnej* a *nedobrovoľnej migrácie*. Zatiaľ čo dobrovoľná migrácia sa zakladá na slobodnom pohybe osôb a ich vlastnom rozhodnutí opustiť trvalé bydlisko, v prípade nedobrovoľnej (tiež známej ako nútenej) migrácie sú osoby nútené opustiť svoje obvyklé miesto pobytu (Bargerová, 2016: 21). Na konci roka 2020 sa počet tých, ktorí boli nútení opustiť svoje domovy, odhaduje približne na 89 miliónov, čo predstavuje 1,1 % z celkovej populácie (McAuliffe, Triandafyllidou, 2021: 4).³ Agentúra OSN pre utečencov však už minulého roku informovala, že v súvislosti s vojnou na Ukrajine a ďalšími dlhotrvajúcimi konfliktmi, po prvýkrát v histórii odhadovaný počet násilne vysídlených osôb vo svete prekročil hranicu 100 miliónov (United Nations, 2022).

Migrácia v jej rôznych podobách je fenoménom, ktorý sa bezpochyby radí k významnej ľudskej skúsenosti. S jej nárastom a aktuálnym rozsahom sa upriamuje pozornosť na to, aký slovník sa používa pri rozprávaní o migračných pohyboch a osobách prekračujúcich hranice, keďže nepresné používanie alebo zamieňanie pojmov a kategórií súvisiacich s migráciou môže mať neželané dôsledky, obzvlášť v kontexte nútenej migrácie. Hoci sa terminologická otázka nemusí zdať dôležitá, termíny v tejto oblasti majú veľmi dôležitý právny, politický a sociálny význam (Bargerová, 2016; Hamlin, 2022; Hlinčíková, Mesežnikov, 2016).

S migráciou sa vo všeobecnosti spája široká škála terminológie. V právnej, administratívnej, štatistickej i výskumnej oblasti existujú rôzne definície kľúčových pojmov a kategórií, ktoré sú v priebehu času vystavené geografickým, historickým, politickým, sociokultúrnym a iným faktorom. Rozdiely sú mnohokrát prítomné aj na úrovni jednotlivých krajín; na označenie tej istej migračnej udalosti, pohybu alebo migrujúcej osoby alebo skupín osôb sa môžu používať rôzne pojmy (Findor, Hruška, Jankovská, Pobudová, 2021; McAuliffe, Lee, Abel, 2021: 22).⁴

V tomto príspevku otvára diskusiu k nejednotnej terminológii spätéj s núteným vysídlením nemecky hovoriaceho obyvateľstva z Československa, respektíve z dnešného územia Slovenska, na konci a bezprostredne po druhej svetovej vojne do nemecky hovoriacich krajín (okrajovo do Sovietskeho zväzu). Zámerom je priblížiť, ako táto terminologická nejednotnosť, ktorá sa dodnes odzrkadľuje v nemeckom a česko-slovenskom odbornom diskurze, súvisí s historickým a politickým vývojom dotknutých krajín a ich rozdielnymi interpretáciami uvedenej historickej udalosti. V tejto súvislosti taktiež upriamujem pozornosť na problematiku samotného termínu „nútená migrácia“ a konkrétnej skupiny migrantov „utečencov“.

Problematika nútenej migrácie

Pod nútenou migráciou sa rozumie „migračný pohyb, ktorého hlavné príčiny síce môžu byť rôzne, no zahŕňajú prvky sily, nátlaku alebo donútenia“. Ide o strešný a všeobecný

³ Odhadovaný počet zahŕňa 55 miliónov vnútorne vysídlených osôb, 26 miliónov utečencov, 4 milióny žiadateľov o azyl a 4 milióny vysídlených Venezuelčanov.

⁴ Vzhľadom na rôzne špecifické definície migračných pojmov a kategórií migrantov dávam prednosť tým, ktoré sú vypracované a používané jednou z vedúcich medzivládnych organizácií v oblasti migrácie – International organization for migration (ďalej IOM) (Sironi, Bauloz, Emmanuel, 2019).

pojem bez právneho významu (Sironi, Bauloz, Emmanuel, 2019: 77). V odbornej literatúre sa častokrát používa synonymne s pojmom (nedobrovoľné alebo nútené) vysídlenie, ktoré je zakotvené v medzinárodnom humanitárnom práve. V slovníku IOM je vymedzené ako „pohyb osôb, ktoré boli nútené alebo povinné utiecť alebo opustiť miesta obvyklého pobytu, najmä v dôsledku alebo s cieľom vyhnúť sa následkom ozbrojených konfliktov, situácií všeobecného násillia, porušovania ľudských práv, prírodných alebo človekom spôsobených katastrof“ (Sironi, Bauloz, Emmanuel, 2019: 55-56).

V akademických debatách sa poukazuje na problematickosť pojmu nútená migrácia, konkrétne na neurčitú hranicu medzi dobrovoľnou a nútenou migráciou. Vo všeobecnosti sa totiž uznáva, že existuje skôr kontinuita konania, keďže pri rozhodnutí migrovať sú väčšinou prítomné prvky donútenia, ale aj voľby. Ako naznačujú výskumy, ľudia aj v tých najťažších podmienkach majú určitú možnosť individuálne sa rozhodovať a konať (Turton, 2003a: 8-11). Na druhej strane, v debatách je prítomná istá obava, do akej miery môže stieranie týchto hraníc ohroziť právny režim medzinárodnej ochrany nútených migrantov (Sironi, Bauloz, Emmanuel, 2019: 77). A napokon, takéto rozlišovanie môže viesť k skratkovitým úvahám, že väčšina medzinárodnej alebo vnútornej migrácie je primárne dobrovoľná (a teda ekonomicky motivovaná), čo môže zahmlievať prítomnosť vonkajších obmedzujúcich faktorov (Hamlin, 2022).

V súvislosti s nútenou migráciou sa najčastejšie stretávame s tromi kategóriami nútených migrantov: *utečencami* alebo *žiadateľmi o azyl*, ktorí hľadajú medzinárodnú ochranu v iných krajinách,⁵ a *vnútorne vysídlenými osobami* v rámci hraníc svojich vlastných krajín.⁶ Každá z uvedených kategórií má odlišné postavenie v kontexte národného alebo medzinárodného práva. Podľa Turtona (2003b: 8) sú definície odlišujúce nútených migrantov „založené na príčinách úteku alebo ‚pripisovaných motívoch‘ (Colson, 1991: 6) tých, ktorí utekajú, a na prevládajúcich normách a zásadách medzinárodného práva“. Vytváranie rozdielov v kategóriách považuje za výsledok „politických záujmov než empirického pozorovania“ a vedeckého skúmania (Turton, 2003a: 2).

Utečenecká problematika je pomerne novodobým fenoménom objavujúcim sa so svetovými vojnami v Európe. O tom svedčia aj dejiny interdisciplinárnej oblasti bádania – *štúdia utečencov a nútenej migrácie*⁷ – zameranej na pochopenie a riešenie životných skúseností osôb, ktoré boli nútené opustiť svoje domovy v dôsledku prenasledovania, konfliktu alebo neistoty (Elie, 2016: 24-28; Fiddian-Qasmiyeh, Loescher, Long, Sigona, 2016b: 2-6). Utečenci a nútená migrácia sa ako samostatné predmety bádania etablovali

⁵ Vhľad do problematiky právneho postavenia a vnímania migrantov prichádzajúcich na územie Slovenska ponúkajú publikácie H. Tužinskej, ktorá sa dlhodobo zaujíma o témy späté s etnografiou tlmočenia a interkultúrnou komunikáciou na azylových súdnych pojednávaniach z hľadiska socio-kultúrnej antropológie (pozri napr. Mittelmanová, Volanská, Tužinská, 2009; Tužinská, 2015; 2019; 2020).

⁶ K definíciám jednotlivých kategórií pozri bližšie Sironi, Bauloz, Emmanuel, 2019: 14, 109, 171-172.

⁷ K histórii, témam, rôznym perspektívam (vrátane antropologickej), metodológiám, analýzam i súčasným debatám a výzvam v súvislosti so štúdiom utečencov a nútenej migrácie pozri bližšie Fiddian-Qasmiyeh, Loescher, Long, Sigona, 2016a.

v 80. rokoch 20. storočia,⁸ tomu však predchádzal záujem zo strany nielen historikov o migračné pohyby v medzivojnovom období a po ukončení druhej svetovej vojny, ale aj o samotných utečencov, utečenecké tábory či (medzi)národné organizácie zabezpečujúce ochranu utečencom (Elie, 2016: 24-28).

V tomto období vznikali prvé výskumné, vzdelávacie a politické inštitúcie v oblasti migrácie, ktoré začali štandardizovať techniky zvládania masových nútených pohybov obyvateľstva (Fiddian-Qasmiyeh, Loescher, Long, Sigona, 2016b: 3). Dvadsiate storočie sa stalo zrodom utečenca ako špeciálnej právnej kategórie definovanej prostredníctvom *Ženevského dohovoru o právnom postavení utečencov* z roku 1951 a jeho *Protokolu o právnom postavení utečencov* z roku 1967 (Malkki, 1995: 501). Rozlišovanie medzi migrantmi a utečencami má tak korene v povojnovom období a studenej vojne. V súčasnosti niektorí odborníci používajú označenie „nútený migrant“ namiesto „utečenec“, čím vyzdvihujú nútenú povahu pohybu pred ich právnym statusom (Hamlin, 2022).

Vzhľadom na právnú povahu kategórie utečenec by sme mohli predpokladať, že ide o neutrálny a objektívny pojem. Avšak táto kategória, zaužívaná v medzinárodnom práve, sa mnohokrát nezhoduje s tými, ktoré sú používané na národnej úrovni v právnych predpisoch a migračných politikách (pozri Bargerová, 2016: 20). Súčasne je častokrát účelovo používaná v politických diskurzoch, čím sa stala politicky zaťaženou kategóriou. Netreba zabúdať, že jej používanie vo verejnom diskurze sa od ich odborného, právneho či politického významu mnohokrát líši (pozri Findor, Hruška, Jankovská, Pobudová, 2021). Pri terminologickej otázke sa súčasne otvára ďalší problém: jednotlivci alebo skupiny osôb, ktorých sa nútená migrácia bezprostredne dotýka, sami seba tiež označujú pod rôznymi pojmami, slovám pripisujú vlastné sociálne konštruované významy (Hamlin, 2022).

Ako už bolo naznačené, v príspevku venujem pozornosť migračným pohybom osôb nemeckého pôvodu, ktoré boli na konci druhej svetovej vojny nútené opustiť svoje domovy. Na tomto mieste považujem za dôležité uviesť, aký pojmový aparát používam v predkladanom texte. Na označenie núteného migračného pohybu osôb nemeckého pôvodu z východoeurópskych krajín používam strešný pojem „vysídlenie“ a na označenie migrujúcich osôb „vysídlenci“. Nepoužívam kategóriu „utečenec“ vzhľadom na jej osobitý právny význam. V texte na niektorých miestach používam aj označenie „nútená migrácia“ a „nútení migranti“. Hlavne, keď hovorím o nútených migračných pohyboch a migrujúcich osobách vo všeobecnosti, alebo ak chcem zdôrazniť rozmanitosť príčin a podôb nútenej migrácie a migrujúcich osôb v povojnovej Európe. Pojmy uvedené v kurzíve sú prevzaté od citovaných autorov.

Vysídlenie Nemcov z Československa

Nútená migrácia má v Európe vlastnú históriu, a to najmä v súvislosti s druhou svetovou vojnou, ktorá vyvolala pravdepodobne najväčšie masové migračné pohyby (Bank,

⁸ Medzi prelomové publikácie z tohto obdobia patria, napríklad, nasledujúce: *The Unwanted* [Nechcení] (Marrus, 1985) a *Vom Zwangsarbeiter zum Heimatlosen Ausländer* [Od núteného robotníka k cudzincovi bez domova] (Jacobmeyer, 1985).

2016: 690; Franzen, 2016: 721). Podľa nemeckých historikov Nemecko bolo „motorom“ a „centrom“ týchto pohybov, čo bolo podľa nich do značnej miery spôsobené expanziou a zánikom národnosocialistickej tretej ríše. Počas druhej svetovej vojny a bezprostredne po nej rozlišujú v kontexte Nemecka štyri rozličné typy nútených migrantov a migrácií: 1. *utečencov* v bezprostredne povojnovom období, ktorí utiekli alebo boli evakuovaní z bojových zón a pred postupujúcim vojskom; 2. *deportované* alebo *zadržované osoby*⁹ pod nátlakom počas vojny; 3. *presídlencov*, tzv. *Displaced Persons* (DPs),¹⁰ v bezprostredne povojnovom období; 4. *vyhnancov* po ukončení vojny z bývalých východných území Nemeckej ríše a zo sídelných oblastí strednej, východnej a juhovýchodnej Európy (Bade, Oltmer, 2007: 155). Na konci vojny boli *utečenci* vo všeobecnosti považovaní za osoby, ktoré opustili svoje krajiny pôvodu za okolností, ktoré mohli aspoň čiastočne ovplyvniť, a *vyhnanci* za osoby bez tejto možnosti. Napriek tomu sa tieto termíny používali pomerne nediferencovaným spôsobom (Bauerkämper, 2007: 477).

Do konca druhej svetovej vojny v krajinách strednej, východnej a juhovýchodnej Európy žilo približne 18 miliónov nemecky hovoriacich obyvateľov. Tesne pred koncom vojny časť z nich utiekla alebo bola evakuovaná pred postupujúcou Červenou armádou na západ, na jej konci bola ďalšia časť nedobrovoľne vysídlená prevažne na dnešné územie Nemecka, a mnohí z nich počas týchto migračných procesov zahynuli. Celkový počet vysídlencov z tohto obdobia sa odhaduje na 14 miliónov, pričom 3 milióny z nich pochádzali z oblastí dnešného Česka a Slovenska. Československí Nemci tvorili druhú najpočetnejšiu skupinu v nemeckých okupačných zónach a taktiež v Rakúsku (Bade, Oltmer, 2007: 158; Bauerkämper, 2007: 479).¹¹

Za rozhodujúce okolnosti, ktoré predchádzali evakuácii a vysídleniu slovenských Nemcov, sú považované Mníchovská dohoda, Viedenská arbitráž, následné rozbitie Československa a nacifikácia nemeckej menšiny. Vládni predstavitelia sa rozhodli obnoviť Československú republiku ako národný štát Čechov a Slovákov bez neslovanských menšín. Väčšina príslušníkov nemeckej a maďarskej menšiny bola vtedajšími politickými predstaviteľmi štátu vnímaná ako kolaboranti nacistického Nemecka a nelojálni občania republiky v jej krízových rokoch (Šutaj, 2005: 6-7). Na príkaz ríšsko-nemeckej organizácie riadiacej činnosť zahraničných Nemcov bolo pred príchodom frontu a postupujúcou Červenou armádou evakuovaných 120 tisíc slovenských Nemcov na západ, čo predsta-

⁹ Medzi tieto osoby sú zaraďovaní nútení pracovníci v nemeckom vojnovom hospodárstve, vojnoví zajatci, ale aj deportované alebo zadržované civilné obyvateľstvo z vlastnej krajiny alebo z cudzích krajín (Bade, Oltmer, 2007: 155).

¹⁰ Termín zaviedli americké vojenské orgány pre všetky osoby inej ako nemeckej národnosti, ktoré boli počas druhej svetovej vojny vyhnané z krajín svojho pôvodu alebo deportované národnosocialistickým Nemeckom. Medzi tieto osoby patrili tí, ktorí prežili pracovné, zajatecké, koncentračné a vyhladzovacie tábory, ale aj civilisti utekajúci v roku 1944 až 1945 pred postupujúcim frontom. Po ukončení vojny bolo spojeneckým úsilím zabezpečiť návrat týchto osôb do krajín ich pôvodu alebo ich zapojiť do emigračných programov. Počet týchto migrantov sa v povojnovom období odhaduje na 10 – 12 miliónov (Bade, Oltmer, 2007: 157-158; Caestecker, 2007: 529-533; Franzen, 2016: 732).

¹¹ Najpočetnejšou, 7-miliónovou skupinou v nemeckých okupačných zónach boli osoby nemeckého pôvodu z oblastí východne od rieky Odry a Nisy. K ďalším skupinám a jej počtom pozri bližšie Bade, Oltmer, 2007: 158. V Rakúsku najpočetnejšiu skupinu vysídlených osôb tvorili dunajskí Švábi (170 000) a československí Nemci (151 000) (pozri bližšie Bauerkämper, 2007: 479).

vovalo takmer väčšinu z jeho celkového počtu. Niektorým z nich sa podarilo vrátiť späť do pôvodného miesta bydliska, avšak po uznesení Postupimskej konferencie a ustanoveniach československej vlády, vrátane prijatého ústavného dekrétu prezidenta republiky č. 33 z roku 1945, boli prinútení krajinu opustiť. Do konca roka 1946 bolo vysídlených približne 30 tisíc osôb nemeckého pôvodu (Kováč, 1991: 197 - 200). V Československu napokon z rôznych dôvodov zostalo približne 180 tisíc osôb nemeckého pôvodu (Bauerkämper, 2007: 478; Zeitlhofer, 2007: 282).

Vysídlení nemeckého pôvodu boli po príchode na dnešné územie Nemecka nerovnomerne rozdeľovaní do vtedajších štyroch okupačných zón – sovietskej, americkej, britskej a francúzskej (Bade, Oltmer, 2007: 158-159).¹² Západné okupačné zóny Nemecka, spravované Spojenými štátmi americkými, Veľkou Britániou a Francúzskom, boli v roku 1949 zlúčené do Spolkovej republiky Nemecko (SRN). Z východnej sovietskej okupačnej zóny Nemecka v tom istom roku vznikla Nemecká demokratická republika (NDR). V polovici 20. storočia tvorili vysídlené osoby v SRN zaokrúhlene 8-miliónovú skupinu obyvateľov, v NDR 4-miliónovú skupinu obyvateľov a v Rakúsku 370-tisícovú skupinu obyvateľov (Bauerkämper, 2007: 478-480, Franzen, 2016). Praktiky zamerané na riešenie problémov vysídlencov sa v jednotlivých okupačných zónach líšili, čo sa posilnilo vznikom samostatných nemeckých štátov a prijímaním ich odlišných politík a stratégií. V začiatkoch však všetky zóny uplatňovali asimilačnú politiku, čím chceli predísť vzniku menšinového problému (Franzen, 2016: 721-732).¹³

Nejednotná terminológia a interpretácia vysídlenia Nemcov – náčrt problematiky

Nedobrovoľné migračné procesy, ktoré zasiahli nemecky hovoriace obyvateľstvo vo východoeurópskych krajinách, zásadným spôsobom ovplyvnili nielen ich samotných a ich krajiny pôvodu, ale aj nemeckú spoločnosť (Kreisslová, Nosková, 2022; Kreisslová, Nosková, Pavlásek, 2019) a jej *spomienkovú kultúru* [Erinnerungskultur] (Scholz, Röger, Niven, 2015a). V nasledujúcej časti preto načrtnem, ako boli tieto procesy interpretované a pripomínané v dvoch po vojne sformovaných nemeckých krajinách a Československu.

Začnem pri samotnom výbere terminológie. Používanie emocionálne nabitého termínu *vyhnanie* [Vertreibung] pre označenie vysídlenia bolo príznačné pre Spolkovú republiku Nemecko.¹⁴ Jeho výber bol zvolený zámerne, mal zdôrazňovať násilnú povahu migračného procesu a slúžiť v politickom boji pri diskreditácii štátov z oblastí vysídlených Nemcov za jeho nespravodlivý charakter. V *Spolkovom zákone o vyhnancoch* [Bundesvertriebengesetz] z roku 1953 bol tento termín použitý ako súhrnné označenie pre rozdielne podoby vysídlenia. Všetky osoby nemeckej národnosti alebo nemeckého etnického pô-

¹² Zastúpenie vysídlencov v porovnaní s celkovým počtom obyvateľov v jednotlivých zónach na konci roka 1947 bolo nasledovné: sovietska zóna 24,3 %, americká zóna 17,7 %, britská zóna 14,5 % a francúzska zóna 1 % (Bade, Oltmer, 2007: 159; Bauerkämper, 2007: 478).

¹³ K politikám určeným na riešenie otázok vysídlených osôb uplatňovaných v okupačných zónach a neskôr v osamostatnených nemeckých štátoch pozri podrobnejšie Franzen, 2016: 721-732.

¹⁴ V šesťdesiatych rokoch 20. storočia sa tento termín rozšíril na útek a vyhnanie [Flucht und Vertreibung].

vodu z oblastí vysídlenia definoval ako *vyhnancov* [Vertriebenen], a tých, ktorí mali pobyt v týchto oblastiach pred 31. decembrom 1937 ako *vyhnancov z vlasti* [Heimatvertriebenen]. V každodennej komunikácii sa však tieto dva pojmy používali ako synonymá. Pre osoby prichádzajúce zo sovietskej okupačnej zóny alebo NDR sa ujal pojem utečenci [Flüchtlingen], ktorý neskôr nahradil *utečenci zo sovietskej zóny* [Sowjetzonenflüchtlingen] (Scholz, 2020; Stickler, 2004: 9-11).

Do polovice šesťdesiatych rokov 20. storočia bola interpretácia vyhnaní v SRN odvodzovaná od všeobecného povedomia, že Nemecko sa stalo *obeťou druhej svetovej vojny a verejných diskurzov o nespravodlivosti vyhnaní, práve vyhnancov na vlast, strate východného nemeckého územia a celonemeckom vedomí*,¹⁵ zatiaľ čo otázkam zainteresovanosti, zodpovednosti či obetiam národného socializmu bola venovaná nedostatočná pozornosť. Po dlhý čas tak interpretácia bola spojená s otázkou utrpenia nemeckého obyvateľstva, finančného odškodnenia vysídlených osôb a revízie povojnových hraníc. Po akceptácii východnej hranice (línie Odra – Nisa),¹⁶ rovnako ako s narastajúcim záujmom o dejiny národného socializmu sa začalo vysídlenie v priebehu 70. rokov vnímať kritickejšie a zasadzovať sa do širšieho kontextu druhej svetovej vojny. Nie však zo strany organizácií pre vysídlené osoby a konzervatívnych politických strán, ktoré pôvodnú interpretáciu tejto historickej udalosti reprodukovali až do roku 1990, výsledkom čoho bola nejednotná interpretácia (Scholz, 2020).

Situácia v Nemeckej demokratickej republike bola odlišná. Interpretácia vysídlenia podliehala štátnej politike presadzovanej vo vtedajšom socialistickom bloku. V súlade s politickým jazykom sa pre ňu ešte v socialistickej okupačnej zóne prijal termín *presídlenie* [Umsiedlung] a pre vysídlené osoby *presídlenci* [Umsiedlern]. Zámerom bolo vyjadriť, že migračný proces je riadny a trvalý, čo bolo ešte viac zvýraznené neskorším prijatím termínu *noví občania* [Neubürger], od ktorého sa však dodatočne upustilo. Cieľom zodpovedných orgánov bola čo najrýchlejšia asimilácia všetkých dotknutých osôb do života v novej spoločnosti, čím sa malo predísť spochybňovaniu povojnového územného usporiadania. V kontexte budovania novej socialistickej spoločnosti bolo pripomínanie si nedobrovoľného migračného procesu a krajiny pôvodu vysídlencov vnímané za prekážku (Bauerkämper, 2007: 477-478; Scholz, 2020). Situácia v Československu bola obdobná, orgány zodpovedné za vysídľovanie Nemcov používali v úradnom jazyku termín *odsun* [Abschub] (Gabzdilová-Olejníková, Olejník, 2004: 6-7). Autori pri tomto termíne zdôrazňujú, že vyvoláva dojem historickej nutnosti a oprávnenosti tejto vynútenej mobility či zvyčajného administratívneho úkonu (Hahnová, 1999; Arburg, Staněk, 2011, citované podľa Kreisslová, Nosková, Pavlásek, 2019: 166). Taktiež je považovaný za eufemizmus, teda za zjemňujúci výraz pre označenie inak nepríjemnej skutočnosti (Stickler, 2004: 10).

Interpretácia *presídlenia* bola štátom centrálne riadená a prísne regulovaná, no napriek tomu ostával istý priestor na opis a diskusiu o skúsenostiach *presídlencov*. Útek, vysíd-

¹⁵ K debate o tom, čo sa rozumie pod nemeckým východom, kde sa nachádza a akú úlohu zohráva v nemeckej kolektívnej identite, pozri Hahn, Hahn, 2018.

¹⁶ Varšavská zmluva z roku 1970, uzatvorená medzi Spolkovou republikou Nemeckom a Poľskou ľudovou republikou, akceptovala existujúcu nemecko-poľskú štátnu hranicu na riekach Odra a Nisa. Pre porovnanie, Nemecká demokratická republika uznala túto hranicu v roku 1950 v rámci Görlitzerskej dohody (Franzen, 2016: 724).

lenie, strata vlasti, ako aj príchod a integrácia vysídlených osôb do novej spoločnosti sa stali témami predovšetkým v prostredí umeleckej literatúry a filmu, pričom menej kriticky boli spracované vo filme.¹⁷ Najčastejšie opisovaný a zobrazovaný bol útek ako výsledok nemeckej vojnovéj politiky, ktorý zároveň vhodne slúžil na kritiku fašizmu. Naopak, násilné útoky na konci vojny, spáchané Červenou armádou alebo krajinami z oblastí vysídlenia voči nemeckým civilistom, boli len ojedinele diskutované. To isté platilo aj o organizovanom nútenom vysídlení. Podľa B. Nivena to bolo pravdepodobne spôsobené snahou vyhnúť sa kritickým zmienkam o úlohe Sovietskeho zväzu a ďalších krajín v tomto procese (Niven, 2015a, 2015b). Interpretácia presídlenia ako nevyhnutného dôsledku národnosocialistickej politiky, ako to zodpovedalo oficiálnej štátnej politike, mediálnym reprezentáciám a tiež väčšinovému postoju pamätníkov, prevládala až do rozpadu NDR (Scholz, 2020).

Záver

Na pozadí historického a politického vývoja spomenutých krajín môžeme sledovať odlišnú terminológiu a interpretácie späté s vysídlením. Podľa S. Scholza (2020) boli vyššie opísané interpretácie formované rozdielnym vzťahom k povojnovému usporiadaniu hraníc v Európe, Sovietskemu zväzu a dejinám národného socializmu, alebo inými slovami, rozdielnymi záujmami dobových štátnych politík, ktoré v priebehu studenej vojny stáli v politickej a ideologickej opozícii. Výrazná zmena nastala po páde komunizmu v krajinách východného bloku a po zjednotení Nemecka v roku 1990, keď sa definitívnym uznaním nemecko-poľských hraníc uzavrela dovtedy vždy diskutovaná otázka hraníc. Tieto udalosti znamenali možnosť prehodnotiť či vyrovnať sa s vysídlením a zaujať k nemu nové postoje a interpretácie, vrátane krajín oslobodených od sovietskeho mocenského vplyvu. Problematika vysídlenia sa v tomto období stala „politicky neškodnou“, no naďalej zostala „historicky a politicky kontroverznou“ (Scholz, Röger, Niven, 2015b: 13).

Téma vysídlenia zažila na prelome storočí v nemecko-jazyčnom prostredí renesanciu. V oblasti médií na danú tému pribúdali memoáre a autobiografie, dokumentárne a hrané filmy, múzejné projekty, atď. Vznikal tak priestor pre početné diskusie o vysídlení v širšom kontexte povojnových historických udalostí, čo napokon viedlo k vzniku rôznorodého spomienkového diskurzu (Scholz, 2020; Scholz, Röger, Niven, 2015b). Nárast záujmu o danú tému sa taktiež prejavil v zvýšenej publikačnej činnosti nemeckých etnológov, hoci výskumy zamerané na problematiku vysídlcov vznikali už na začiatku 50. rokov 20. storočia (Kreisslová, Nosková, Pavlásek, 2019: 154-155).

Oproti tomu vo väčšine krajín bývalého východného bloku dochádzalo vôbec k prvému záujmu o dejiny a povojnové osudy miestnych Nemcov (Scholz, 2020). Počas socialistickeho obdobia bola daná téma v Československu do istej miery tabuizovaná (Kreisslová, Nosková, Pavlásek, 2019: 152; Nosková, Kreisslová, 2018: 7). To sa zmenilo po politických zmenách v 90. rokoch, keď začali v oblasti humanitných a sociálnych vied pribúdať odborné práce k dejinám a kultúre nemeckej menšiny u nás (pozri bližšie Kiliánová, 2015;

¹⁷ K zmenám v zobrazovaní tém v beletrii/filme/televízií a k ich úlohe v pripomínaní si nútenej migrácie v NDR pozri bližšie Niven, 2015a; 2015b. Porovnaj aj so situáciou v SRN (Berger, 2015; Röger, 2015).

Kreisslová, Nosková, Pavlásek, 2019: 151-155).¹⁸ V kontexte slovenskej etnológie treba dodať, že od počiatkov jej formovania až do začiatku 90. rokov stála v centre pozornosti predovšetkým tradičná ľudová kultúra (Janto, 2021; 2022).

Pre označenie rôznorodého núteného migračného pohybu Nemcov z východoeurópskych krajín sa v nemeckom jazykovom prostredí zaužíval pojem *útek* a *vyhnanie*, a to napriek tomu, že má problematické implikácie, keďže zastiera odlišné príčiny rôznych podôb povojnového vysídlenia a skúsenosti s ním (Kasten, 2017: 10, citované podľa Hahn, Hahn, 2001). V česko-slovenskom odbornom diskurze sa pre označenie núteného vysídlenia Nemcov vykonaného československými orgánmi ujal pojem odsun, ktorý je niekedy tiež používaný ako súhrnné označenie pre rôzne podoby vysídlenia nemeckej menšiny z územia Československa (pozri napr. Horváthová, 2002: 113; Paríková, 2001: 145). Otázkou v tomto prípade ostáva, ako písať (a rozprávať) o vyššie zmienených historických udalostiach a s nimi súvisiacimi nedobrovoľnými migračnými pohybmi bez toho, aby sme ich nepomenovávali dobovo a politicky zaťaženými pojmami či eufemizmi. Jedným z riešení môže byť uprednostňovanie strešných termínov, akými sú nútená migrácia či vysídlenie, zaužívanými v oblasti štúdií utečencov a nútenej migrácie.

Na záver by som chcela upozorniť, že v odbornom diskurze na našom území opomínáme ďalšiu významnú historickú udalosť súvisiacu s núteným vysídlením, s tzv. *odvlečením* alebo *deportáciou* nemeckého obyvateľstva do nápravno-pracovných táborov v Sovietskom zväze. Ako naznačujú práce historikov, zadržiavanie a následné nútené vysídlenie zahŕňalo nielen vojnových zajatcov, ale aj civilné obyvateľstvo nemeckého pôvodu z nášho územia (Pekár, Simon, Tokárová, 2017). Účelom vysídlenia bolo ich pracovné nasadenie do obnovy vojnou zničeného sovietskeho hospodárstva. V období medzi rokmi 1945 až 1949 bolo deportovaných okolo 300 000 príslušníkov Nemeckej ríše [Reichsdeutsche] a nemeckých menšín [Volksdeutsche] z krajín strednej, východnej a juhovýchodnej Európy. Stalinom podpísaný dekrét č. 7161 z roku 1944 nariaďoval deportáciu mužom vo veku od 17 do 45 a ženám od 18 do 30 rokov z územia oslobodeného Červenou armádou. Vykonávané boli sovietskymi orgánmi Ľudovým komisariátom vnútra [Narodnyj komissariat vnutrennich del] a SMERŠ-om [Smert' špionam] (Beer, 2007: 465-466).¹⁹ Ak píšeme o nedobrovoľnom vysídlení slovenských Nemcov z konca druhej svetovej vojny, mali by sme vždy jasne pomenovať a odlišovať jednotlivé podoby tohto mnohotvárneho migračného procesu, ich príčiny a aktérov.

Referencie

Bade, J. K., Oltmer, J. (2007). Mitteleuropa. Deutschland. In K. J. Bade, P. C. Emmer, L. Lucassen, J. Oltmer (Eds.), *Enzyklopädie Migration in Europa. Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (s. 141-170). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

¹⁸ K výskumu nemeckej menšiny na Slovensku pred rokom 1945 pozri Kiliánová, 2015; Panczová, Kiliánová, Kubisa, 2021.

¹⁹ Terminológia spojená s touto podobou vysídlenia sa v jednotlivých krajinách líši; napríklad, v ruštine je označovaná ako mobilizácia alebo internácia, v nemčine rovnako ako v slovenčine odvlečenie, deportácia alebo nútené práce (pozri Beer, 2007: 465; Pekár, Simon, Tokárová, 2017). K danej problematike v kontexte Slovenska pozri Dvořák, 2017; Mičev, 2017; Simon, 2017; Syrný, Pekár, 2017.

Bank, R. (2016). Forced migration in Europe. In E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long, N. Sigona (Eds.), *The Oxford Handbook of Refugee & Forced Migration Studies* (s. 690-702). Oxford University Press.

Bargerová, Z. (2016). Migrácia ako spoločenský fenomén: historické, sociálne a právne aspekty. In M. Hlinčíková, G. Mesežnikov (Eds.), *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci* (s. 17-35). Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Praha: Heinrich-Böll-Stiftung.

Bauerkämper, A. (2007). Deutsche Flüchtlinge und Vertriebene aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa in Deutschland und Österreich seit dem Ende des Zweiten Weltkriegs. In K. J. Bade, P. C. Emmer, L. Lucassen, J. Oltmer (Eds.), *Enzyklopädie Migration in Europa. Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (s. 477-485). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Beer, M. (2007). Deutsche Deportierte aus Ostmittel- und Südosteuropa in der UdSSR seit dem Ende des Zweiten Weltkriegs. In K. J. Bade, P. C. Emmer, L. Lucassen, J. Oltmer (Eds.), *Enzyklopädie Migration in Europa. Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (s. 465-470). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Berger, K. (2015). Belletristik in der Bundesrepublik. In S. Scholz, M. Röger, B. Niven (Eds.), *Die Erinnerung an Flucht und Vertreibung. Ein Handbuch der Medien und Praktiken* (s. 15-27). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Caestecker, F. (2007). Displaced Persons (DPs) in Europa seit dem Ende des Zweiten Weltkriegs. In K. J. Bade, P. C. Emmer, L. Lucassen, J. Oltmer (Eds.), *Enzyklopädie Migration in Europa. Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (s. 529-535). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Divinský, B. (2009). *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004 - 2008)*. Bratislava: Medzinárodná organizácia pre migráciu.

Dvořák, J. (2017). Zavlákání československých občanů z dnešního území České republiky do SSR po roce 1945. In M. Pekár, A. Simon, Z. Tokárová (Eds.), *Cena vítězství. Odvlečení obyvatelův z územia Československa, Maďarska a Polska do Sovietskeho zväzu v rokoch 1944 – 1945* (s. 43-51). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín.

Elie, J. (2016). Histories of refugee and forced migration studies. In E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long, N. Sigona (Eds.), *The Oxford Handbook of Refugee & Forced Migration Studies* (s. 23-35). Oxford University Press.

Fiddian-Qasmiyeh, E., Loescher, G., Long, K., Sigona, N. (2016b). Introduction: Refugee and forced migration studies in transition. In E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long, N. Sigona (Eds.), *The Oxford Handbook of Refugee & Forced Migration Studies* (s. 1-19). Oxford University Press.

Fiddian-Qasmiyeh, E., Loescher, G., Long, K., Sigona, N. (Eds.). (2016a). *The Oxford Handbook of Refugee & Forced Migration Studies*. Oxford University Press.

Findor, A. Hruška, M., Jankovská, P., Pobudová, M. (2021). Re-examining public opinion preferences for migrant categorizations: “Refugees” are evaluated more negatively than “migrants” and “foreigners” related to participants’ direct, extended, and mass-mediated intergroup contact experiences. *International Journal of Intercultural Relations*, 80, 262-273.

Franzen, K. E. (2016). Migration als Kriegsfolge: Instrumente und Intentionen staatlicher Akteure nach 1945. In J. Oltmer (Ed.), *Handbuch Staat und Migration in Deutschland seit dem 17. Jahrhundert* (s. 721-739). Berlin: De Gruyter Oldenbourg.

Gabzdilová-Olejníková, S., Olejník, M. (2004). *Karpatskí Nemci na Slovensku od druhej svetovej vojny do roku 1953*. Bratislava: Spoločenskovedný ústav SAV, Slovenské národné múzeum, Múzeum kultúry karpatských Nemcov.

Hahn, E., Hahn, H. H. (2018). The "German East": Myth? Reality? Lost land of dreams? In A. Bazin, C. Perron (Eds.), *How to Address the Loss? Forced Migrations, Lost Territories and the Politics of History. A Comparative Approach in Europe and at its Margins in the XXth Century* (s. 37-57). Brussels: Peter Lang.

Hamlin, R. (24.3.2022). „Migrants“? „Refugees“? Terminology is contested, powerful, and evolving. Migration policy institute. Získané 15.4.2023, z <https://www.migrationpolicy.org/article/terminology-migrants-refugees-illegal-undocumented-evolving>.

Hlinčíková, M., Mesežnikov, G. (Eds.). (2016). *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Praha: Heinrich-Böll-Stiftung.

Horváthová, M. (2022). *Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*. Komárno, Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín.

International organization for migration [IOM]. (b. d.). *World migration report 2022*. Získané 15.4.2023, z <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>.

Jacobsmeier, W. (1985). *Vom Zwangsarbeiter zum Heimatlosen Ausländer. Die Displaced Persons in Westdeutschland 1945-1951*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.

Janto, J. (2021). *Úvod do štúdia tradičnej ľudovej kultúry* [eBook vydanie]. Bratislava: Stimul. https://stella.uniba.sk/texty/FIF_JJ_tradicna_ludova_kultura.pdf.

Janto, J. (2022). Výskum obdobia socializmu a mesta v slovenskej etnológii. *Etnologické rozpravy*, 29(2), 8-20. <https://doi.org/10.31577/EtnoRozpra.2022.29.2.01>.

Kasten, T. (2017). Heimatzeitschriften im Kontext der „Vertriebenenpresse“. Zur Einführung in das Thema und den Tagungsband. In T. Kasten, E. Fendl (Eds.), *Heimatzeitschriften. Funktionen, Netzwerke, Quellenwert* (s. 9-38). Münster: Waxmann.

Kiliánová, G. (2015). Forschungen zur deutschen Minderheit in der Slowakei: Themen, Konzepte und Ergebnisse. In R. Jöhler, H. Kalinke, Ch. Marchetti (Eds.), *Volkskundlich-ethnologische Perspektiven auf das östliche Europa* (s. 187-199). Oldenbourg: De Gruyter.

Kováč, D. (1991). *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871 - 1945)*. Bratislava: VEDA.

Kreisslová, S., Nosková, J. (2022). Vyprávěná migrace. Vzpomínky na poválečnou nucenou migraci německy hovořících obyvatel z českých zemí. *Slovenský národopis*, 70(1), 48-68.

Kreisslová, S., Nosková, J., Pavlásek, M. (2019). „Takové normální rodinné historky“.

Obrazy migrace a migrující obrazy v rodinné paměti. Praha: ARGO.

Malkki, H. L. (1995). Refugees and exile: From „refugee studies“ to the national order of things. *Annual Reviews*, 24, 495-523.

Marrus, M. (1985). *The Unwanted. European Refugees from the First World War through the Cold War.* Oxford: Oxford University Press.

McAuliffe, M., Freier, F. L., Skeldon, R., Blower, J. (2021). The great disrupter: COVID-19's impact on migration, mobility and migrants globally. In M. McAuliffe, A. Triandafyllidou (Eds.), *World Migration Report 2022* (s. 151-171). Ženeva: International Organization for Migration. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>.

McAuliffe, M., Lee, T., Abel, G. (2021). Migration and migrants: A global overview. In M. McAuliffe, A. Triandafyllidou (Eds.), *World Migration Report 2022* (s. 21-57). Ženeva: International Organization for Migration. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>.

McAuliffe, M., Triandafyllidou, A. (2021). Report overview: Technological, geopolitical and environmental transformations shaping our migration and mobility futures. In M. McAuliffe, A. Triandafyllidou (Eds.), *World Migration Report 2022* (s. 1-17). Ženeva: International Organization for Migration. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>.

Mičev, S. (2017). Slováci v zajateckých táboroch NKVD. In M. Pekár, A. Simon, Z. Tokárová (Eds.), *Cena víťazstva. Odvlečenie obyvateľov z územia Československa, Maďarska a Poľska do Sovietskeho zväzu v rokoch 1944 – 1945* (s. 23-42). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín.

Mittelmanová, M., Volanská, M., Tužinská, H. (2009). *Vybrané práva cudzincov na území SR a kultúrna rozmanitosť. Princíp nenavrátania, zlúčenia rodiny a kultúrna citlivosť.* Bratislava: Stimul.

Niven, B. (2015a). Belletristik in der DDR. In S. Scholz, M. Röger, B. Niven (Eds.), *Die Erinnerung an Flucht und Vertreibung. Ein Handbuch der Medien und Praktiken* (s. 28-40). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Niven, B. (2015b). Film und Fernsehen in der DDR. In S. Scholz, M. Röger, B. Niven (Eds.), *Die Erinnerung an Flucht und Vertreibung. Ein Handbuch der Medien und Praktiken* (s. 140-152). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Nosková, J., Kreisslová, S. (2018). „Odsun“ / „vyhnání“ v rodinné paměti Němců z českých zemí a jejich potomků. *Národopisný věstník*, 35(2), 5-28.

Panczová, Z., Kiliánová, G., Kubisa, T. (2021). *Národopis na Slovensku v službách Tretej ríše* [eBook vydanie]. Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, Marenčin PT. <https://doi.org/10.31577/2021.9788056909591>.

Paríková, M. (2001). Vlast' v múzeu? (Rodisko Němcov v spomienkach, rozprávání a korešpondencii). In O. Danglová, R. Stoličná (Eds.), *Etnológia a kultúrne dedičstvo. Zborník venovaný jubileu SONI KOVAČEVIČOVEJ* (s. 145-153). Bratislava: Ústav etnológie SAV.

Pekár, M., Simon, A., Tokárová, Z. (Eds.). (2017). *Cena víťazstva. Odvlečenie obyvateľov z územia Československa, Maďarska a Poľska do Sovietskeho zväzu v rokoch 1944 – 1945*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín.

Röger, M. (2015). Film und Fernsehen in der Bundesrepublik. In S. Scholz, M. Röger, B. Niven (Eds.), *Die Erinnerung an Flucht und Vertreibung. Ein Handbuch der Medien und Praktiken* (s. 126-139). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Scholz, S. (2020). Flucht und Vertreibung – Interpretationen. In S. Doering (Ed.), *Online-Lexikon zur Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*. BKGE. ome-lexikon.uni-oldenburg.de/p49725.

Scholz, S., Röger, M., Niven, B. (2015b). Einleitung. In S. Scholz, M. Röger, B. Niven (Eds.), *Die Erinnerung an Flucht und Vertreibung. Ein Handbuch der Medien und Praktiken* (s. 9-14). Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Scholz, S., Röger, M., Niven, B. (Eds.). (2015a). *Die Erinnerung an Flucht und Vertreibung. Ein Handbuch der Medien und Praktiken*. Paderborn: Ferdinand Schöningh.

Simon, A. (2017). „Malenkij robot“ a plány o československom národnom štáte. In M. Pekár, A. Simon, Z. Tokárová (Eds.), *Cena víťazstva. Odvlečenie obyvateľov z územia Československa, Maďarska a Poľska do Sovietskeho zväzu v rokoch 1944 – 1945* (s. 67-78). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín.

Sironi, A., Bauloz, C., Emmanuel, M. (Eds.). (2019). Glossary on Migration. *International Migration Law*, No. 34 [eBook vydanie]. Ženeva: International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.

Stickler, M. (2004). „Ostdeutsch heißt Gesamtdeutsch“. *Organisation, Selbstverständnis und heimatpolitische Zielsetzungen der deutschen Vertriebenenverbände 1949 – 1972*. Düsseldorf: Droste.

Šutaj, Š. (2005). Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch (Úvod). In S. Gabzdilová-Olejníková, M. Olejník, Š. Šutaj (Eds.), *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945 – 1953 v dokumentoch* (1. zv., s. 5 - 43). Prešov: UNIVERSUM.

Syrný, M., Pekár, M. (2017). Európa na prelome. Sonda do pomerov v karpatskom priestore v rokoch 1944 - 1945 so zreteľom na územie Slovenska. In M. Pekár, A. Simon, Z. Tokárová (Eds.), *Cena víťazstva. Odvlečenie obyvateľov z územia Československa, Maďarska a Poľska do Sovietskeho zväzu v rokoch 1944 – 1945* (s. 9-22). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín.

Turton, D. (2003a). Conceptualising forced migration. RSC Working paper no. 12. *Refugee Studies Centre*. <https://www.rsc.ox.ac.uk/publications/conceptualising-forced-migration>.

Turton, D. (2003b). Refugees and ‘Other forced migrants’. RSC Working paper no. 13. *Refugee Studies Centre*. <https://www.rsc.ox.ac.uk/publications/refugees-and-other-forced-migrants>.

Tužinská, H. (2015). Tlmočenie, migranti, štát: Rozpoznanie jazykových registrov. In J. Wachtarczyková, L. Satinská, S. Ondrejovič (Eds.), *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch* (s. 243-258). Bratislava: VEDA.

Tužinská, H. (2019). Doing things with questions. Interpreting in asylum settings. *LUD. Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego*, 103, 81–99. <https://doi.org/10.12775/lud103.2019.05>.

Tužinská, H. (2020). *Medzi riadkami. Etnografia tlmočenia azylových súdnych pojednávaní*. Bratislava: AKAMedia.

United Nations. (23.5.2022). *UNHCR: A record 100 million people forcibly displaced worldwide*. UN News. Získané 15.4.2023, z <https://news.un.org/en/story/2022/05/1118772>.

Zeitlhofer, H. (2007). Tschechien und Slowakei. In K. J. Bade, P. C. Emmer, L. Lucassen, J. Oltmer (Eds.), *Enzyklopädie Migration in Europa. Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart* (s. 272-287). Paderborn: Ferdinand Schöningh.